

Toredrag på Samlerstolen 1/6 - 54
for arbeiderpressens redaktører og disponenter *Siffrer på det*

Den politiske situasjon er (som dirigenten sa) foredraget jeg er blitt bedt om å holde her. Det ville vel kanskje være en enkel oppgave hvis jeg ikke sto overfor en forsamling av partifeller som på forhand er meget godt orientert om den politiske situasjon. Jeg må derfor med en gang be om overhørenhet for at jeg ikke kan fortelle dere så svært meget nytt. Og om det er noe nytt, er det ikke sikkert det egner seg til offentliggjørelse. Jeg går ut fra at dere selv kan vurdere den siden av saken.

Oksvik sa i forrige stortingsperiode noe om at det foreligger ingen politisk situasjon - vi har jo 85 mann på Stortinget. I dag har vi 77 og fremdeles flertall. For så vidt er stillingen uforandret. Men likevel det er likevel - ifølge Dagbladet og andre fremmelige aviser - et vesentlig nytt trekk i den politiske situasjon, nemlig at Einar Gerhardsen

-2-

og jeg slåss på kommerset. En rekke andre fremtredende partifeller tar angivelig også del i dette slagsmål. Det er underholdende å lese om slike ting. Folk synes sikkert det er meget morsommere enn utredninger om nasjonalbudsjettet og utenriksøkonomien. Men for oss som er direkte implisert, er det et skår i gleden at vi vet at historiene bygger på fri fantasi.

Når jeg nevner dette her er det fordi det visstnok finnes flere partifeller rundt om i landet som tar Dagbladets skrivelser om motsetningsforholdet mellom Sentralstyret og Regjeringen temmelig alvorlig.

Som kjent er 4 av regjeringens medlemmer med i Sentralstyret. Så vidt jeg vet har det ikke forekommet noen

dissens der i de siste årene. Det har heller ikke vært noen dissens i Regjeringen. I stortingsgruppen har det - heldigvis får jeg vel si - vært litt livligere. Det ville være ille hvis det alltid hersket fullstendig enighet i partiet om alle spørsmål.

Som rimelig kan være, var det meget delte meninger om forlengelsen av førstegangstjenesten for soldatene. Også i Sentralstyret var det til å begynne med ulike oppfatninger om den saken. Men jeg tror at det nå stort sett rår enighet om at det ikke var noen veg forbi den løsning som til slutt ble valgt.

Det er ikke noe enestående for Norge at det er militærspørsmålet og utenrikspolitikken - de to spørsmål henger jo nøye sammen - som skaper mest debatt innad i arbeiderbevegelsen. Det samme er jo tilfelle blant annet i England, Frankrike og

Belgia. Det går det til dels adskillig hardere for seg enn hos oss. Riktignok har vi også våre bevanitter - de som sogner til bladet "Orientering". Men jeg tror ikke en skal legge for meget vekt på det. ^{Enkelte} av de synsmåter som kommer fram i "Orientering" kan jeg i og for seg godt godta. Det er bare det å bemerke at Norge kan ikke får det akkurat som det vil ha det i alle utenrikspolitiske spørsmål. Det gjelder ikke bare Norge, men alle land innenfor A-pakten. De må jenke seg etter hverandre. Det gjelder også for USA. Det er ingen enkelt makt som dominerer.

Jeg leste for noen dager siden en artikkelserie av Helge Krog, som åpenbart sogner til "Orientering!"

Selv om Helge Krog vel ikke spiller noen større politisk rolle, må jeg få lov å hefte meg ved et avsnitt i hans artikkel *er*. Han kritiserer at vi demonstrerte 1. mai under parolen "Samhold for fred og framskritt". Denne parolen fant han så intetsigende at han karakteriserte den som en hvetebolle og en dundyne. Hva var det så Helge Krog ville stille i stedet. Jo følgende : (Jeg siterer fra Helge Krogs innlegg i Arbeiderbladet) "Den internasjonale forbrödringens parole - den eneste som i dagens altomfattende krise kan bære en framtid i seg!" Jeg er ikke i stand til å oppdage noen vesentlig forskjell mellom en parole med dette innhold og årets 1. mai parole : "Samhold for fred!" Men Helge Krog må jo opponere ellers trives han ikke.

Jeg sa at utenrikspolitikken og militærpolitikken var det som hadde lettest for å skape uenighet innenfor vårt eget parti. I den siste tiden har det imidlertid vært et

spørsmål av typisk innenrikspolitisk natur som har fremkalt adskillig misnöye blant mange partifeller. Jeg sikter til de nye utlansreglene for Husbanken. Jeg skal med en gang innrömme at det rundskriv som Husbanken sendte ut om lånepolitikken var temmelig firekantet i formen. Det har gjort adskillig skade, som jeg tror kunne ha vært unngått. Slik som de nye utlansreglene ble kommentert i mange aviser skulle en nesten tro at vi var i ferd med å innstille all boligbygging her i landet. Det er nok langt fra tilfelle. Det vil i år sannsynligvis bli ferdigbygget 26.000 nye leiligheter. Pr. 31. mars i år var det flere leiligheter under bygging enn på samme tidspunkt i fjor. I löpet av dette

Året vil det sannsynligvis bli satt i gang bygging av om lag 30.000 leiligheter. Ved årsskiftet vil det formodentlig være ca. 24.000 leiligheter under bygging. Det regnes med at det til neste år da vil bli bygget ferdig om lag 30.000 leiligheter. Ved utgangen av 1. kvartal i år var det sysselsatt ca. 5.000 flere personer i byggevirksomheten enn på samme tid året før. I arbeidskraftbudsjettet var det forutsatt en nedgang i sysselsettingen i denne sektor på 2.000 personer fra sommeren 1953 til sommeren 1954. Nå ser det ut til at sysselsettingen til sommeren blir 2.000 personer høyere enn i fjor. Den årlige utlånsøking fra statsbankene har i de siste årene vist en stadig stigning. Av mange grunner har det vært nødvendig å foreta en tilstrømning av denne

kreditttytingen. Vi har måttet ~~innskrenke~~ ^{mye} omfanget av låne-
tilsagn. Men dette vil ikke ~~bevirke~~ ^{ha} noen ^{øyeblikkelig}
reduksjon for utbetalingen av lån i år. I nasjonalbudsjettet
er det regnet med at statsbankene i 1954 vil betale ut i alt
645 millioner i nye lån eller vel 20 millioner mer enn i fjor.
Husbankens utbetalinger vil sannsynligvis øke fra ca. 300
til 320 millioner. Ordningen med nedskrivningsbidrag eller
stønadslån opprettholdes. På statsbudsjettet for 1954 er
det til dette formål oppført 80 millioner kroner, mot 75
millioner for 1953-54. Som vi vet har Norge ligget foran
andre land på boligbyggingens område. Vi ligger i år også be-
tydelig foran langtidsprogrammets forutsetninger. Både arbeids-
kraftsituasjonen, valutaknappheten, presset på rentenivået
har gjort at vi har måttet sette tak på Husbankens utlånsvirk-
somhet, men jeg håper dere skjønner at taket slett ikke er
satt så lavt.

I nasjonalbudsjettet for 1954 regner vi med en produksjonsøking på 3 % i år. Etter de tall som foreligger for første kvartal ser det ut til at vi skal greie mer, kanskje ^{4 eller} 5 % øking. Det er ikke minst industriproduksjonen som ligger gunstig an. Den var i første kvartal i år 8 % større enn i første kvartal i fjor.. Den største økingen finner en i eksportindustrien, der produksjonen er hele 19 % større i de 3 første månedene av dette året enn i de tilsvarende måneder i fjor. Imidlertid er importen ^{større} enn forutsatt. Underskuddet på vare- og tjenestebalansen kom derfor i første kvartal opp i over 300 millioner. Det er litt gunstigere enn i fjor, men likevel for meget hvis nasjonalbudsjettets anslag for 1954 skal holde.

Det er stillingen i utenriksøkonomien som gjør det ~~høyst~~ høyst problematisk å øke lønningene. Nå ser det

imidlertid ut til at vi ikke kommer utenom et tariffoppgjør og et oppgjør med bøndene som samlet betyr en inntektsøking på ^{ca. 199} 400 millioner kroner. Dermed vil prisnivået igjen vise tendenser til oppgang. Vi har nå hatt et relativt stabilt prisnivå siden sommeren 1952. Den stigning i leveomkostningene som har vært siden da, skyldes praktisk talt i sin helhet prisoppgangen på kaffe, kjøtt og fleisk og forhøyelsen av trygdepremiene.

Det er et spesielt problem i forbindelse med tariffoppgjøret som jeg gjerne vil si et par ord om. Det gjelder funksjonærene. Vi vet at den tekniske utvikling har ført med seg at tallet på funksjonærer er økt sterkt i de siste femti år. Vi har i dag nærmere 300.000 funksjonærer i Norge, derav ca. 90.000 i kommunal og statlig virksomhet. Mens arbeiderne i perioden

1946 - 1952 hadde en gjennomsnittlig öking av realinntekten på over 50 %, ökte funksjonærenes realinntekt i samme periode med bare 6 %. Alle andre yrkesgrupper hadde en större öking i realinntekten enn funksjonærene. For fiskernes vedkommende var den over 70 % og for både småbönder og större bönder over 50 %. Grunnen til at funksjonærene er blitt hengende så pass meget etter er dels at de tidligere hadde svake organisasjoner, dels at det har vært större tilbud enn etterspørsel av funksjonærer på arbeidsmarkedet, mens det omvendte har vært tilfelle for arbeiderne. Lönnsglidningen har i det vesentlige også bare kommet arbeiderne til gode.

Hvis en ser denne utvikling over et så langt tidsrom som 50 år viser det seg at de høyere offentlige funksjonærer i 1950 hadde en lavere reallønn enn de hadde ved århundreskiftet.

De lavere offentlige funksjonærer ligger bare litt over nivået for 50 år siden. Industriarbeidernes reallønn er derimot ökt med over 100 prosent.

Jeg har villet peke på dette problemet, ikke fordi vi må tilbake til "gamle dager"! Men jeg tror vi må ofre problemet adskillig oppmerksomhet. Høyere funksjonærer har gjerne en langvarig utdannelse. Og vi er jo enda ikke kommet derhen at en slik utdanning er gratis. Vi fikk en illustrasjon av den misnöye som har samlet seg opp innenfor de såkalte intellektuelle yrker da lærerne i Oslo satte i gang sin streikeaksjon. Jeg har villet nevne disse ting også for å forklare hvorfor staten under de nettopp avsluttede forhandlinger med tjenestemannsorganisasjonene har gått med på et lønnstillegg på 1.300 kr. pr. år for alle lønns-

mottakere fra lønnsklasse 17 og oppover. Og også for de lavere funksjonærgrupper har vi strukket oss lenger enn en alminnelig prolongasjonslinje skulle tilsi. Men jeg tror ikke vi hadde noe annet valg. En stor streik av offentlige tjenestemenn og funksjonærer kan skade vår økonomi adskillig mer enn 50 millioner i økt kjøpekraft. Og den politiske belastning av en slik streik ville bli meget stor.

I det hele tatt tror jeg vi skal være glad for at vi etter krigen har sloppet store streikeaksjoner. Det er et moment som våre motstandere ofte glemmer når de kritiserer Landsorganisasjonens og Regjeringens lønnspolitikk. Men vi har for tiden gående/^{en}ulovlig streik som har krav på adskillig oppmersksomhet - konflikten ved Torp brug.

Jeg vet ikke om jeg har fulgt for dårlig med i partiets presse ut over landet. Men mitt inntrykk er at våre

aviser har vært nokså tilbakeholdne når det gjelder Torp-konflikten. Jeg forstår at mange kanskje synes det er en litt delikat sak. Fra mellomkrigsårene har jo norsk arbeiderbevegelse spesielle tradisjoner når det gjelder ulovlige konflikter. De fleste av oss eldre har vært med på å hylde arbeidere som deltok i slike konflikter. Men vi må etter mitt skjønn forsones oss med at stillingen er en annen i dag. Vi har flertall på Stortinget. Vi har hatt regjeringsmakten i snart 20 år. Det lovverk vi har i dag er preget av dette. Under okkupasjonen lærte vi ganske grundig hva rettssikkerhet betyr. Etter krigen har vi sett at mange representanter for det frie næringsliv og en del av den borgerlige presse har søkt å undergrave respekten for de lovregler vi har fått om prisregulering, utbytteregulering, valutakontroll,

rasjonering, beskatning o.s.v. Men vi krever at folk skal rette seg etter disse bestemmelsene og vi krever rettfordig rettergang mot dem som bryter de lover vi har gitt på næringsrettens område. Vår moralske rett til å kreve at næringslivets menn skal ha respekt for lov og dom vil bli nokså tvilsom, dersom vi ikke stiller samme krav til arbeiderne. Det er en i beste forstand sosialistisk tanke at det skal herske likhet for loven. Selv om det byr på vanskeligheter må vi forsøke å forklare arbeiderne dette. De fleste skjønner det vel allerede. Men det er ikke så få fagforeninger som har besluttet å støtte Torp-arbeiderne økonomisk.

Jeg synes det må være grunn til å minne om at det en gang i tiden var slik at arbeidsgiverne nektet å inngå tariffavtaler. De foretrakk å ha avtale med hver enkelt arbeider om hans lønns- og arbeidsvilkår. På den måten kom selvsagt arbeids-

giveren i en sterk posisjon vis a vis arbeideren. Litt etter litt måtte arbeidsgiverne bøye seg for kravet om kollektive avtaler. Fagforeningene, forbundet og Landsorganisasjonen ble arbeidsgivernes motpart. Det skulle være unødvendig her å presiere at dette betydde en helt avgjørende styrkelse av arbeidernes stilling. Men det førte også med seg en forpliktelse til å overholde de overenskomster som ble avsluttet på organisasjonsmessig måte. En enkelt arbeider eller en gruppe av arbeidere skulle ikke kunne bryte ut av fellesskapet midt i en tariffperiode.

Som jeg før har nevnt er det vår utenriksøkonomiske stilling som volder de største bekymringer i dagens situasjon. Som dere vet er Norge mer enn noe annet land avhengig av en omfattende utenriksandel. Et par tall illustrerer dette : I 1952 var verdien av alt vi produserte her i landet = bruttinasjonalproduktet - mellom 22 og 23 milliarder kroner. Samme år importerte vi varer for nærmere 9 - ni - milliarder kroner. Og vi eksporterte varer og tjenester for et nesten like stort belöp. I 1952 hadde vi altså nesten balanse i vårt bytteforhold. I 1953 derimot hadde vi som kjent et underskudd i vare- og tjenestebalansen på over 1 milliard. Siden krigen sluttet har verdien av alt det vi har importert vært om lag 5 milliarder kroner større enn verdien av vår eksport av varer og tjenester. Dette har vært nødvendig for å bygge ut landet etter krigen, og vi har i stor utstrekning kunnet dekke under-

skuddet ved hjelp av de valutareserver i vi tjente opp under krigen og ved bruk av Marshallmidler. En del er også, særlig i den senere tid, blitt dekket ved lån i utlandet. -

Og vi er fortsatt interessert i kapitaltilførsel fra utlandet for å kunne fortsette utbyggingen av landet, særlig utbyggingen av eksportnæringene.

Det er på denne bakgrunn en må vurdere regjeringens pläner om et utvidet økonomisk samarbeid i Norden. Jeg tror ikke jeg kan si noe om dette spørsmålet nå utover det som statsråd Brofoss og jeg har sagt i Stortinget. Siden Ons har talt om det Men jeg kan kanskje gjenta noen av de synsmåtene vi der la fram.

I löpet av siste höst og vinter kom det opp en rekke saker som angikk den økonomiske forbindelse mellom Norge og Sverige.

De viktigste var :

Spørsmålet om svensk transitt over havner i Trøndelag.

Spørsmålet om Boliden-konsesjon.

Spørsmålet om svensk produksjon av kvelstoff.

Spørsmålet om utbygging av Nea-vassdraget.

Den første direkte kontakt med den svenske regjering om disse spørsmål ble etablert ved et besök som Sveriges kommunikasjonsminister Sven Andersson og statssekretær Asbrinck avla i Oslo i dagene 25. og 26. februar i år. Statsråd Andersson kom over til Norge først og fremst for å diskutere spørsmålet om svensk transitt over havner i Trondheimsfjorden. Under samtalene med statsråd Andersson kom vi også inn på andre samarbeidsspørsmål, og det ble besluttet å fortsette drøftingene

på et bredere grunnlag på et møte i Stockholm i slutten av mars.

Jeg vil gjerne si noen ord om de prinsipielle synspunkter som ble lagt til grunn fra norsk side under drøftelsene i Stockholm.

Som et utgangspunkt vil jeg nevne at Regjeringen er opptatt av de økonomiske perspektiver som på lang sikt kan åpne seg for Norge og norsk næringsliv. Det har vært sagt mange ganger at ikke bare på det militære, men også på det økonomiske felt har den tekniske utvikling gått de små land imot. Rasjonell produksjon i vår tid forutsetter på stadig flere områder kapitalkrevende maskiner og utstyr, som bare kan bli utnyttet lønnsomt gjennom en

masseframstilling for et stort marked. Et slikt marked finnes ikke i Norge. Men utenfor våre grenser er oppbyggingen av større enheter i full gang. Britene har sitt samvelde og sitt sterling-område. På kontinentet finnes BE-Ne-LUX og Schuman-planen og andre store planer for økonomisk samordning. Gjennom denne utvikling vil Norge kunne bli liggende økonomisk isolert, hemmet på de store verdensmarkeder og henvist til et hjemmemarked som er for lite for en rasjonell produksjon. Ut fra betraktninger av denne art er det naturlig å se om mulighetene foreligger for et nærmere nordisk samarbeid på det økonomiske område.

De alminnelige perspektiver som jeg nettopp har nevnt - faren for økonomisk isolasjon - har fra forskjellige hold, særlig i Danmark og Sverige, vært brukt som argumenter for en nordisk tollunion. Uten å ville foregripe den brede debatt

som kommer når meldingen om arbeidet for å fremme et økt økonomisk samarbeid ^{nå er} lagt fram, vil jeg minne om at Regjeringens alminnelige syn har vært at tiden ikke har vært inne for en gjennomføring av omfattende planer for en tollunion mellom Norge, Danmark og Sverige, eller for en vidtgående integrering av næringslivet i de tre land. Regjeringens linje har vært og er fremdeles, at man bør gå forsiktig til verks. ^{Vi bør} (eller søke fram til konkrete prosjekter hvor felles tiltak er i alle tre lands interesse, og spesielt til prosjekter på felter hvor ny industri og nye tiltak ikke kommer i veien for bestående næringsvirksomhet. På denne bakgrunn må man se de drøftelser som fant sted i Stockholm.

Et tredje grunnleggende synspunkt som ble framholdt fra norsk side under møtet i Stockholm, var at det økonomiske samarbeid måtte bygge på en rasjonell arbeidsdeling. Skal de nordiske land fortsatt kunne bedre sin levestandard, må ikke hvert enkelt av dem gå inn for å produsere hele registret av varer, Produksjonen av hver enkelt vare må konsentreres der den er mest lønnsom.

Et fjerde grunnleggende synspunkt var at nye prosjekter må være i alle de nordiske lands interesse.

Til illustrasjon av hvorledes en slik fordel kunne tenkes oppnådd, la vi fram følgende idéskisse : La oss sette at vi over en periode på 10- 15 år søker å bygge ut en del kraftkilder i Norge, slik at kraftproduksjonen kan økes med illustra-

22
Produksjonsmessig
sjonsmessig 10 milliarder - stadig som tillegg til den normale utbygging. Dette tillegget ville svare til omlag 50 % av Norges og 45 % av Sveriges produksjon i dag. Omkostningene ville formodentlig ligge et steds mellom 1 1/2 og 2 milliarder norske kroner. Fordelingen av kraften måtte skje med eksempelvis 5/10-6/10 for Norge, 2/10-3/10 på Sverige og 2/10 på Danmark. Forutsetningen måtte være at Sverige finansierte sin andel helt ut, og at Danmark også i størst mulig utstrekning gjorde dette. Ellers måtte en søke å oppnå så store lån i Den internasjonale bank som mulig, eksempelvis 30-40 % av totalbeløpet. Disse lån forutsettes i sin helhet å komme Norges andel til gode. Resultatet ville altså bli at Sverige og Danmark ville få kraft i forhold til sin kapitalinnsats, Norge ville få mellom 5/10 og 6/10 av kraften mot på egen hånd å bære finansieringen av 2/10 eller 3/10.

Da vi ble spurt om hvilke konkrete prosjekter som kunne komme på tale, svarte vi at det vanskelig kunne diskuteres på det nåværende tidspunkt. Det måtte Vassdragsvesenet og tekniske eksperter drøfte hvis saken ble aktuell. Men for å illustrere tankegangen nevnte vi kraftkildene i Telemark som sentrum, med overføringslinje i nærheten av Oslo.

Derfra kunne forbindelsen gå videre til 380.000 volts ledningen fra Harsprånge til det svenske fordelingscentrum ved Örebro. Fra Telemark kunne det bli spørsmål om å bygge overføringslinjer til Vestlandet.

Utbyggingen måtte skje for norsk regning. Leveringen av kraft til andre land måtte i tilfelle ordnes ved langsiktige avtaler, f.eks. over 25 - 30 år.

Arbeidskraftsspørsmålet - som var en av de store vanskelighetene da det gjaldt krafteksport til Danmark i 1950,

regnet vi med å kunne løse etter hvert som de militære anleggsarbeider ble avviklet.

Om prisspørsmålet uttalte vi at det ikke kunne bli tale om å legge til grunn de prinsipper som nå gjelder i Norge. Disse bygger på sosiale hensyn og fordelingshensyn som ikke har relevans over landegrensene. I Sverige blir reproduksjonsutgiftene lagt til grunn. Tilsvarende prinsipper måtte anvendes for eksportert kraft. Vi måtte også få klausuler om korreksjoner for framtidig prisstigning.

Jeg vil understreke at det i Stockholm bare foregikk en meningsutveksling. Noe standpunkt er ikke tatt og noen avtale er ikke inngått. De forskjellige problemer vil nå bli utredet av våre sakkyndige. Som dere vet, gjelder det ikke bare krafteksport. Regjeringen vil forelegge de enkelte ~~xxx~~

saker i tur og orden for Stortinget. Foreløpig har den svenske regjering erklært at den er interessert i at spørsmålet om samarbeid på kraftutbyggingens område blir utredet. Danmark har vært holdt orientert.

La meg til slutt si noen ord om den siste omdannelsen av Regjeringen. Det er blitt skrevet og sagt at den betyr en svekkelse av Regjeringen. Jeg vil da med en gang stille det spørsmål : Hvordan skulle en kunne unngå en svekkelse av Regjeringen når Erik Brofoss måtte slutte. Han har vært med i Regjeringen siden 1945. Jeg tror jeg trygt kan si at norsk arbeiderbevegelse aldri har hatt noe regjeringsmedlem med den kombinasjon av faglig dyktighet og konstruktive

evner som Brofoss har. Imidlertid bør dere huske at han har visse sjanser for å bli direktør i Norges Bank. Og direktøren i Norges Bank har alltid en finger med i spillet når det gjelder landets økonomiske utvikling. Det var ingen fordel - sett fra vårt synspunkt - at direktør Rygh ledet Norges Bank i årene etter forrige verdenskrig. Men Brofoss har som dere vet et litt annet syn på økonomiske problemer.

Det er mange hensyn å ta når en skal omdanne en regjering. Det er også ytterst få utnevnelser av nye statsråder etter krigen som ikke er blitt vurdert som en svekkelse i en stor del av pressen. Jeg husker ikke hva opposisjonspressen skrev da Brofoss ble statsråd. Men det var sikkert noe om at han var for meget teoretiker, et ubeskrevet blad

og mistenkelig ung. Lars Evensen ble meget kjölig mottatt som industriminister, ^{bl. s.} fordi han i sin tid hadde vært pölsemaker. Lars Moen fikk höre at han var skredder - og hvordan skulle en skredder styre med våre kirker, skoler og universiteter? "Det er ikke med store forventninger vi imöteser hans virksomhet," skrev Aftenposten. Og da Bratteli ble finansminister skrev samme avis at det var meget tvilsomt om han ville holde mål. Jeg kunne nevne flere eksempler. Det pussige er imidlertid at de fleste statsråder - er blitt lovprist når de sluttet. Nå får vi se hvorledes det går med Langhelle, Kai Knudsen og Sjaastad i deres nye embeter. Pressefolk vurderer av og til feil de også. Jeg unntar da selvsagt de presserepresentanter som er til stede her i kveld.